

—
Верховний
Суд

ОГЛЯД
судової практики
Касаційного цивільного суду
у складі Верховного Суду
(актуальна практика)

Рішення, внесені до ЄДРСР,
за жовтень 2022 року

Зміст

1. Спори, що виникають із трудових відносин	4
1.1. Дострокове зняття догани не свідчить про законність наказу про її винесення та про відсутність предмета спору	4
1.2. Сам факт припинення повноважень працівника на виборній посаді автоматично не поновлює його на попередній посаді без волевиявлення та бажання самого працівника обійняти таку посаду	5
1.3. Законодавство не передбачає грошової компенсації або перенесення невикористаної додаткової відпустки, яка надається учасникам бойових дій, на наступний рік	7
2. Спори, що виникають із спадкових відносин	8
2.1. За відсутності доказів про погашення спадкоємцем боржника боргу та письмової відмови спадкоємця в здійсненні одноразового платежу на користь кредитора має місце мовчазна відмова спадкоємця в здійсненні одноразового платежу, що є підставою для задоволення вимог кредитора в межах вартості отриманого спадкоємцем у спадщину майна	8
3. Спори, що виникають із земельних відносин	11
3.1. Заволодіння громадянами або юридичними особами земельною ділянкою, яка розташована в межах пам'ятки археології національного значення, є неможливим. Зайняття такої земельної ділянки слід розглядати як не пов'язане з позбавленням володіння порушення права власності держави, а позовну вимогу зобов'язати повернути земельну ділянку – як негаторний позов, який можна заявити впродовж усього часу тривання порушення прав законного володільця відповідної земельної ділянки	11
4. Спори, що виникають із правочинів, зокрема договорів	14
4.1. Переривання позовної давності за вимогами про стягнення заборгованості за договором позики можливе виключно в межах самої позовної давності	14
4.2. Несплата матеріального забезпечення з утримання (догляду), передбаченого умовами договору довічного утримання, є істотним порушенням умов такого договору та підставою для його розірвання	15
5. Спори щодо недоговірних зобов'язань	17
5.1. Обов'язок осіб, які завдали шкоди пам'яткам культурної спадщини, їх відновити є складовою частиною процесу відшкодування шкоди	17

5.2. Відсутність судового рішення в кримінальному провадженні, яким встановлена вина водія у вчиненні ДТП, не може бути підставою для відмови в задоволенні позовних вимог потерпілої особи до страховика про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок ДТП	20
5.3. Реалізація особою, яка в кримінальному провадженні мала статус свідка, свого процесуального права на оскарження рішень, дій і бездіяльності слідчого під час досудового розслідування в межах кримінальних проваджень не є підставою для відшкодування моральної шкоди, завданої їй незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури й суду	21
5.4. Закриття провадження у справі про адміністративне правопорушення з підстав закінчення строків, передбачених статтею 38 КУпАП, не є реабілітуючою обставиною, яка спростовує факт наявності вини особи в скоєнні ДТП	23
6. Питання процесуального права	25
6.1. Частина четверта статті 16 Закону України «Про виконавче провадження», яка визначає представництво сторін у виконавчому провадженні, не може застосовуватися при вирішенні питання щодо підтвердження повноважень представника сторони виконавчого провадження при зверненні до суду зі скаргою на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця під час виконання судового рішення	25
6.2. Право подання апеляційної скарги в цивільній справі надається прокурору, який брав участь у судовому розгляді, а також незалежно від участі в розгляді справи прокурору вищого рівня. Обласна прокуратура не є належним суб'єктом подання апеляційної скарги в цивільній справі	27
6.3. Неотримання особою, яка подала апеляційну скаргу, копії ухвали про залишення цієї скарги без руху виключає можливість усунення цією особою недоліків скарги, зазначених у цій ухвалі, в установленій судом строк та позбавляє надалі права на апеляційне оскарження, що є неприпустимим	29
6.4. Наявність декількох судових проваджень щодо стягнення з боржника грошових коштів за договорами позики, а також передання (на момент розгляду справ у судах) боржником належного йому на праві власності майна за договором дарування іншій особі є підставою для задоволення заяви позикодавця такого боржника про забезпечення позову шляхом накладення арешту на майно боржника	30

1. Спори, що виникають із трудових відносин

1.1. Дострокове зняття догани не свідчить про законність наказу про її винесення та про відсутність предмета спору

25 жовтня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Комунального некомерційного підприємства «Миколаївська обласна клінічна лікарня» Миколаївської обласної ради (далі – КНП «МОКЛ» МОР) про визнання незаконним та скасування наказу про притягнення до дисциплінарної відповідальності.

Суд установив, що наказом КНП «МОКЛ» МОР від 22 лютого 2021 року № 149-Л «Про притягнення до дисциплінарної відповідальності завідуючої центру нефрології та діалізу ОСОБА_1» позивачу оголошено догану за порушення правил внутрішнього трудового розпорядку та посадової інструкції, а саме за самовільне залишення робочого місця та відсутність на робочому місці без повідомлення керівництва лікарні.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, задовольнив позов і скасував наказ КНП «МОКЛ» МОР від 22 лютого 2021 року №149-Л «Про притягнення до дисциплінарної відповідальності завідуючої центру нефрології та діалізу ОСОБА_1».

Верховний Суд залишив без змін судові рішення, зробивши такі правові висновки.

Під час розгляду справ про накладення дисциплінарних стягнень за порушення трудової дисципліни судам необхідно з'ясувати, у чому конкретно проявилось порушення, чи додержані власником або уповноваженим ним органом передбачені статтями 147–149 КЗпП України правила і порядок застосування дисциплінарного стягнення, зокрема, чи враховані обставини, за яких вчинено проступок. Для правомірного накладення дисциплінарного стягнення роботодавцем необхідна наявність сукупності таких умов: порушення має стосуватися лише тих обов'язків, які є складовими трудової функції працівника чи впливають з правил внутрішнього трудового розпорядку. Невиконання чи неналежне виконання працівником трудових обов'язків має бути винним, скоєним без поважних причин умисно або з необережності.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, виходив із того, що оскаржуваний наказ не відповідав вимогам трудового законодавства, зокрема у ньому не з'ясовано всіх обставин вчинення працівником дисциплінарного проступку, не зазначено час, коли він був учинений і відповідач порушив строк для застосування дисциплінарного стягнення.

Суди обґрунтовано виходили з обов'язку роботодавця довести факт винного вчинення працівником дисциплінарного проступку та враховувати всі обставини, за яких його вчинено. Однак відповідач цього обов'язку не виконав.

Верховний Суд погодився з висновками судів і про те, що у спірних правовідносинах дисциплінарне стягнення накладено відповідачем поза межами строку для його застосування (частина перша статті 148 КЗпП України). Те, що останні обставини дисциплінарного проступку встановлені через певний час після його вчинення, не свідчить, що строк застосування дисциплінарного стягнення затягнувся більше ніж на один місяць.

Верховний Суд також відхилив доводи касаційної скарги про необхідність закриття провадження у справі у зв'язку з відсутністю предмета спору. Відсутністю предмета спору було б не дострокове зняття догани, а скасування роботодавцем свого ж наказу як незаконного. Дострокове зняття догани не свідчить про те, що вона оголошена правомірно, й не вказує на відсутність спору між сторонами. При цьому позивач не погодився із законністю оголошення догани, а роботодавець вважає оскаржуваний наказ обґрунтованим і з цих підстав, у тому числі, оскаржив рішення суду першої інстанції в апеляційному й касаційному порядках.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 25 жовтня 2022 року у справі № 487/1491/21 (провадження № 61-6246св22) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106940375>.

1.2. Сам факт припинення повноважень працівника на виборній посаді автоматично не поновлює його на попередній посаді без волевиявлення та бажання самого працівника обійняти таку посаду

26 жовтня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Первинної профспілкової організації Всеукраїнської профспілки працівників науки, виробництва та фінансів ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» про поновлення на роботі, стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу.

Суд установив, що ОСОБА_1 працювала у відповідача на посаді керуючої справами профспілкового комітету. Позивач була обрана на виборну посаду першого заступника голови профспілкового комітету відповідача та переведена на зазначену посаду. У зв'язку з виключенням її з членів профспілки прийнято рішення про припинення повноважень ОСОБА_1 на посаді першого заступника голови первинної профспілкової організації. З цього часу їй припинені виплати заробітної плати та позивача звільнили з роботи.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову у зв'язку з тим, що після обрання позивача на виборну посаду трудовий договір між нею та відповідачем був розірваний відповідно до пункту 5 частини першої статті 36 КЗпП України.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції, задовольнив позов частково та визнав незаконним звільнення ОСОБА_1, поновив її на роботі на посаді керуючої справами профспілкового комітету Первинної профспілкової організації Всеукраїнської профспілки працівників науки, виробництва та фінансів

ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг», стягнув з відповідача на користь ОСОБА_1 середній заробіток за час вимушеного прогулу. При цьому апеляційний суд виходив із того, що після закінчення повноважень позивача на виборній посаді ОСОБА_1 мала право на переведення на посаду, яку вона обіймала раніше, або іншу рівноцінну посаду.

Верховний Суд скасував рішення судів першої та апеляційної інстанцій, ухвалив нове рішення про відмову в позові, дійшовши таких правових висновків.

У статті 118 КЗпП України передбачено, що працівникам, звільненим від роботи внаслідок обрання їх на виборні посади в державних органах, а також у партійних, профспілкових, комсомольських, кооперативних та інших громадських організаціях, надається після закінчення їх повноважень за виборною посадою попередня робота (посада), а при її відсутності – інша рівноцінна робота (посада) на тому самому або, за згодою працівника, на іншому підприємстві, в установі, організації. Ці положення законодавства передбачають право звільнених з роботи працівників внаслідок обрання їх на виборні посади на одержання попередньої роботи (посади) за умови, якщо вони звільнені з виборної посади після закінчення їх повноважень, а у підприємства ця посада є вакантною чи має стати такою з дотриманням вимог трудового законодавства, або є інша рівноцінна робота.

При укладенні з працівником, прийнятим для заміщення вакантної посади, яка утворилася у зв'язку з обранням на виборну посаду, трудового договору на невизначений строк або на строк, що не закінчився до часу закінчення повноважень виборного працівника, поворотне прийняття на роботу у зв'язку із закінченням повноважень за виборною посадою за відсутності вакансії законодавство не передбачає.

Частиною п'ятою статті 41 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» передбачено, що працівникам, звільненим з роботи у зв'язку з обранням їх до складу виборних профспілкових органів, після закінчення терміну їх повноважень надається попередня робота (посада) або за згодою працівника інша рівноцінна робота (посада). Тобто трудовим законодавством закріплено гарантії трудових прав працівників, обраних на виборні посади.

Збереження попередньої роботи (посади) після закінчення повноважень на виборній посаді у профспілковому органі належить до нематеріальних гарантій, що забезпечують фактичну реалізацію й усебічну охорону права на працю.

Зазначена норма законодавства передбачає право звільнених з роботи працівників внаслідок обрання їх на виборні посади на одержання попередньої роботи (посади) за умови, якщо вони звільнені з виборної посади після закінчення їх повноважень, а у підприємства ця посада є вакантною чи має стати такою з дотриманням вимог трудового законодавства, або є інша рівноцінна робота (посада).

Трудовим законодавством не передбачено механізму реалізації цієї гарантії.

Аналіз статті 118 КЗпП України дає підстави для висновку, що обов'язок надати попередню роботу (посаду) покладено на підприємство, з якого працівника звільнено у зв'язку з обранням на виборну посаду. Такий обов'язок не може бути виконаний автоматично, а з дотриманням певних умов: 1) закінчення повноважень працівника

на виборній посаді; 2) волевиявлення працівника обійняти посаду, яку він займав до обрання його на виборну посаду.

Працівник, звільнений з виборного профспілкового органу, маючи бажання зайняти попередню посаду, має звернутися до роботодавця, у якого він працював, та сформулювати своє волевиявлення у будь-якій не забороненій законом формі.

У справі, що переглядалася, працівника виключено з членів профспілки та звільнено зі штатної виборної посади першого заступника голови профкому, що свідчить про припинення повноважень працівника на виборній посаді. Однак матеріали справи не містять доказів звернення позивача як працівника до роботодавця з метою зайняти посаду керуючої справами профкому, яку вона обіймала до зайняття виборної посади у профспілковій організації.

Верховний Суд звернув увагу на те, що сам факт припинення повноважень працівника на виборній посаді автоматично не поновлює його на попередній посаді без волевиявлення та бажання працівника зайняти таку посаду.

Таким чином, відсутні підстави вважати, що роботодавець порушив гарантії, передбачені законодавством України, оскільки позивач з відповідною заявою безпосередньо до роботодавця не зверталася, що свідчить про те, що вона не скористалася своїм правом та гарантіями, передбаченими законодавством.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 26 жовтня 2022 року у справі № 210/340/20 (провадження № 61-21410св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107105632>.

1.3. Законодавство не передбачає грошової компенсації або перенесення невикористаної додаткової відпустки, яка надається учасникам бойових дій, на наступний рік

31 жовтня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Комунального некомерційного підприємства «Мангушська центральна районна лікарня» (далі – КНП «Мангушська центральна районна лікарня») про визнання бездіяльності протиправною, зобов'язання вчинити певні дії та відшкодування моральної шкоди.

Суд установив, що позивач працює на посаді завідуючого хірургічного відділення у КНП «Мангушська центральна районна лікарня» з 1978 року. З 1967 року є учасником бойових дій та має право на додаткову відпустку тривалістю 14 календарних днів. У 2020 році він скористався цією відпусткою, але відповідач у наданні грошової компенсації за невикористані додаткові відпустки за попередні роки йому відмовив. Позивач вважав, що відповідач порушив його право на нарахування та виплату грошової компенсації за невикористані календарні дні додаткової відпустки як учаснику бойових дій за період з 2015 до 2019 роки.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, відмовив у задоволенні позову.

Верховний Суд залишив без змін судові рішення з огляду на таке.

З огляду на роз'яснення Міністерства соціальної політики «Щодо застосування окремих норм законодавства про відпустки» від 18 серпня 2016 року види щорічних відпусток наведені пунктом 1 частини першої статті 4 Закону України «Про відпустки». До них належать: щорічна основна відпустка (стаття 6 Закону), додаткова відпустка за роботу із шкідливими та важкими умовами праці (стаття 7 Закону), додаткова відпустка за особливий характер праці (стаття 8 Закону), інші додаткові відпустки, передбачені законодавством.

Додаткова відпустка учасникам бойових дій визначена статтею 16-2 розділу III «Додаткові відпустки у зв'язку з навчанням. Творча відпустка. Відпустка для підготовки та участі в змаганнях. Додаткова відпустка окремим категоріям громадян та постраждалим учасникам Революції Гідності» Закону України «Про відпустки», тому вона не належить до категорії щорічних відпусток, а отже, на неї не поширюються норми, передбачені для щорічних відпусток. Така відпустка, на відміну від щорічної, надається незалежно від відпрацьованого в році часу, один раз протягом календарного року на підставі заяви працівника та посвідчення учасника бойових дій або інваліда війни. Невикористана у поточному році така відпустка на наступний рік не переноситься. Право на неї працівник може реалізувати протягом календарного року, конкретний період та черговість її надання визначається за погодженням між працівником і роботодавцем.

Верховний Суд зауважив, що лише основна та додаткова щорічні відпустки, а також додаткова відпустка працівника, який має дітей або повнолітню дитину-інваліда з дитинства підгрупи А I групи, підлягають поділу на частини та грошовій компенсації.

Виплата грошової компенсації за невикористані дні за іншими видами додаткових відпусток статтею 83 КЗпП України та статтею 24 Закону України «Про відпустки» не передбачена.

Отже, законодавство не передбачає можливості заміни зазначеної додаткової відпустки грошовою компенсацією, тому є обґрунтованими висновки судів першої та апеляційної інстанцій про відмову у задоволенні позовних вимог ОСОБА_1 про зобов'язання відповідача виплатити грошову компенсацію за невикористану додаткову відпустку, передбачену окремим категоріям працівників – учасникам бойових дій.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 31 жовтня 2022 року у справі № 241/2229/20 (провадження № 61-12287св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107140730>.

2. Спори, що виникають із спадкових відносин

2.1. За відсутності доказів про погашення спадкоємцем боржника боргу та письмової відмови спадкоємця в здійсненні одноразового платежу на користь кредитора має місце мовчазна відмова спадкоємця в здійсненні одноразового платежу,

що є підставою для задоволення вимог кредитора в межах вартості отриманого спадкоємцем у спадщину майна

26 жовтня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про звернення стягнення на спадкове майно.

Суд установив, що у 2013 році відповідно до договору позики, укладеного у простій письмовій формі між ОСОБА_3 та ОСОБА_4, позикодавець передав у власність позичальнику грошові кошти, а позичальник зобов'язувався повернути позикодавцеві позичену суму коштів у строк до 31 грудня 2023 року з правом дострокового погашення.

У 2021 році після смерті ОСОБА_4 відкрилась спадщина. У встановлений законом строк ОСОБА_2 отримала свідоцтво про право на спадщину за законом після смерті ОСОБА_4, відповідно до якого спадкоємець успадкувала земельну ділянку, призначену для ведення товарного сільськогосподарського виробництва.

У 2021 році між ОСОБА_3 та ОСОБА_1 укладено у простій письмовій формі договір про відступлення права вимоги, за умовами якого первісний кредитор відступає, а новий кредитор приймає на себе право вимоги, що належать первісному кредитору, і стає кредитором за договором позики, що був укладений у 2013 році.

Після смерті позичальника ОСОБА_1 та ОСОБА_3 направляли на адресу приватного нотаріуса та спадкоємиці – ОСОБА_2 претензію про виконання боргових зобов'язань за договором позики, зазначена претензія була отримана нотаріусом та спадкоємицею.

Рішенням суду першої інстанції у задоволенні позову ОСОБА_1 відмовлено. Постановою апеляційного суду рішення суду першої інстанції в частині мотивів відмови у задоволенні позовних вимог змінено, виклавши мотиви відмови в редакції цієї постанови.

Верховний Суд рішення судів першої та апеляційної інстанцій скасував, справу передав на новий розгляд до суду першої інстанції з огляду на таке.

Статтю 1281 ЦК України передбачено, що спадкоємці зобов'язані повідомити кредитора спадкодавця про відкриття спадщини, якщо їм відомо про його борги. Кредиторові спадкодавця належить протягом шести місяців від дня, коли він дізнався або міг дізнатися про відкриття спадщини, пред'явити вимоги до спадкоємців, які прийняли спадщину, незалежно від настання строку вимоги. Якщо кредитор спадкодавця не знав і не міг знати про відкриття спадщини, він має право пред'явити свої вимоги до спадкоємців, які прийняли спадщину, протягом одного року від дня настання строку вимоги. Кредитор спадкодавця, який не пред'явив вимоги до спадкоємців, що прийняли спадщину, у строки, встановлені частинами другою і третьою цієї статті, позбавляється права вимоги.

У випадку смерті боржника за кредитним договором його права й обов'язки за цим договором переходять до спадкоємців, які зобов'язані задовольнити вимоги кредитора повністю, але в межах вартості майна, одержаного у спадщину, отже,

у разі смерті позичальника за кредитним договором (договором позики) за наявності спадкоємців відбувається заміна боржника в основному зобов'язанні, який несе відповідальність у межах вартості майна, одержаного у спадщину.

При цьому у разі смерті спадкодавця спадкоємці, які прийняли спадщину, не відмовились від її прийняття, замінюють його особу у всіх правовідносинах, що існували на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок смерті спадкодавця.

Висновки суду першої інстанції про відсутність підстав для задоволення позову у зв'язку з тим, що строк повернення грошових коштів, визначений первісним кредитором та спадкодавцем у договорі позики 31 грудня 2023 року, не настав, не відповідають положенням норм матеріального права, оскільки зі смертю боржника зобов'язання з повернення кредиту входять до складу спадщини, то умови кредитного договору щодо строків повернення кредиту (позики) чи сплати його частинами не застосовуються, а підлягають застосуванню норми статті 1282 ЦК України щодо обов'язку спадкоємців задовольнити вимоги кредитора у порядку, передбаченому частиною другою цієї статті.

Суд апеляційної інстанції дійшов також помилкових висновків про відсутність підстав для задоволення позову, оскільки здійснене судом тлумачення положень частини третьої статті 1282 ЦК України не узгоджується з положеннями частин першої і другої статті 1282 ЦК України, у яких визначено обов'язок, а не право спадкоємця боржника, задовольнити вимоги кредитора повністю шляхом одноразового платежу, якщо домовленістю між спадкоємцями та кредитором інше не встановлено. Крім того, нормами ЦК України не визначено, в якій формі повинна відповідати відмова спадкоємця у здійсненні одноразового платежу. Невиконання зобов'язання і свідчить про відмову від одноразового платежу.

Направлення ОСОБА_3 у травні 2021 року на адресу приватного нотаріуса та спадкоємиці ОСОБА_4 – ОСОБА_2 претензії про виконання боргових зобов'язань за договором позики та направлення ОСОБА_1 на адресу ОСОБА_2 в липні 2021 року вимоги про виконання боргових зобов'язань за зазначеним договором позики, свідчить про дотримання кредитором положень статті 1281 ЦК України. При цьому вимога до спадкоємця боржника була направлена з дотриманням строку, передбаченого частиною другою статті 1281 ЦК України, а саме – не пізніше шести місяців з дня одержання спадкоємцем свідоцтва про право на спадщину на все або частину спадкового майна незалежно від настання строку вимоги.

Отже, Верховний Суд вважав, що за відсутності доказів про погашення спадкоємцем боржника боргу спадкодавця та письмової відмови спадкоємця у здійсненні одноразового платежу на користь кредитора має місце мовчазна відмова спадкоємця у здійсненні одноразового платежу.

Під час вирішення цього спору встановленню підлягають обставини, пов'язані із з'ясуванням кола спадкоємців, належності спадкодавцю будь-якого рухомого чи нерухомого майна, вартості отриманого спадкоємцями майна та дотримання кредитором законодавчо визначеного строку пред'явлення вимоги до спадкоємців боржника.

Оскільки в ОСОБА_4 на підставі договору позики виникли боргові зобов'язання перед ОСОБА_3, які не були виконані, вимоги кредитора повинні бути задоволені єдиним спадкоємцем ОСОБА_4 – ОСОБА_2 у межах вартості успадкованого майна.

У зв'язку з цим передчасними є вимоги ОСОБА_1 про погашення боргу розмірі 814 000 грн, оскільки у самій же позовній заяві, у касаційній скарзі ним зазначається, що спадкоємець відповідає у межах спадкової маси, а не у розмірі договору позики. Визначення ринкової вартості спадкового майна є важливим, оскільки саме ця сума має бути зазначена як розмір боргу, на який накладається стягнення.

Отже, суди попередніх інстанцій дійшли передчасного висновку про відсутність підстав для задоволення позовних вимог ОСОБА_1, оскільки судами не досліджено всіх обставин справи, зокрема, не встановлено ринкову вартість спадкового майна, яке було успадковане відповідачем після смерті ОСОБА_4.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 26 жовтня 2022 року у справі № 195/1369/21 (провадження № 61-6588св22) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107105661>.

3. Спори, що виникають із земельних відносин

3.1. Заволодіння громадянами або юридичними особами земельною ділянкою, яка розташована в межах пам'ятки археології національного значення, є неможливим. Зайняття такої земельної ділянки слід розглядати як не пов'язане з позбавленням володіння порушення права власності держави, а позовну вимогу зобов'язати повернути земельну ділянку – як негаторний позов, який можна заявити впродовж усього часу тривання порушення прав законного володільця відповідної земельної ділянки

05 жовтня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом виконувача обов'язків керівника Здолбунівської місцевої прокуратури в інтересах держави в особі Рівненської обласної державної адміністрації до Головного управління Держгеокадастру в Рівненській області, Рівненської районної державної адміністрації, ОСОБА_1 про визнання незаконними, скасування наказів, рішень і розпорядження та зобов'язання повернути земельну ділянку.

Суд установив, що наказом ГУ Держземагентства у Рівненській області ОСОБА_1 надано дозвіл на розроблення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки у власність за рахунок земель сільськогосподарського призначення державної власності, розташованої на території Горбаківської сільської ради Гоцанського району Рівненської області з цільовим призначенням – для ведення особистого селянського господарства. Наказом ГУ Держземагентства у Рівненській області «Про затвердження проекту землеустрою та передачу земельної ділянки у власність» передано у власність ОСОБА_1 земельну ділянку. У подальшому за відповідачем зареєстровано право власності та видано йому

свідоцтво про право власності на цю земельну ділянку. Розпорядженням голови Гощанської районної державної адміністрації затверджено проект землеустрою в зв'язку зі зміною цільового призначення земельної ділянки та видано будівельний паспорт на будівництво садового будинку й господарської будівлі. Прокурор вказував, що передача у власність ОСОБА_1 зазначеної земельної ділянки відбулася за рахунок земель державної власності історико-культурного призначення, що суперечить вимогам чинного законодавства та порушує інтереси держави, оскільки спірна земельна ділянка розміщена в межах пам'ятки археології національного значення – Городище і селища літописного міста Дорогобуж.

Апеляційний суд скасував рішення місцевого суду про задоволення позову, ухвалив рішення про відмову в позові.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду в частині відмови в задоволенні позову виконувача обов'язків керівника Здолбунівської місцевої прокуратури в інтересах держави в особі Рівненської обласної державної адміністрації до ОСОБА_1 про повернення земельної ділянки і в цій частині залишив в силі рішення суду першої інстанції.

Верховний Суд також змінив мотивувальну частину постанови апеляційного суду в частині відмови у позові до Головного управління Держгеокадастру в Рівненській області, Рівненської районної державної адміністрації, ОСОБА_1 про визнання незаконними та скасування наказів, рішень і розпорядження, зробивши такі висновки.

Власник майна має право вимагати усунення перешкод у здійсненні ним права користування та розпоряджання своїм майном (стаття 391 ЦК України). Власник земельної ділянки може вимагати, зокрема, усунення будь-яких порушень його прав на землю, навіть якщо ці порушення не пов'язані з позбавленням права володіння земельною ділянкою (частина друга статті 152 ЗК України). Залежно від обставин справи вимогу зобов'язати повернути земельну ділянку суд може кваліфікувати як негаторний позов.

Оспорення розпорядження органу місцевого самоврядування чи органу виконавчої влади про передачу земельної ділянки у власність фізичної особи не є необхідним, оскільки суд у будь-якому випадку зобов'язаний надати йому оцінку в мотивувальній частині судового рішення. Тому в задоволенні позовних вимог про визнання незаконними й скасування наказів ГУ Держземагентства у Рівненській області, розпорядження голови Гощанської районної державної адміністрації та рішень реєстраційної служби Гощанського районного управління юстиції Рівненської області слід було відмовити внаслідок обрання позивачем неефективного способу захисту в цій частині.

Щодо позовної вимоги про повернення земельної ділянки у справі, що переглядається, прокурор оспорує законність передання ОСОБА_1 у власність земельної ділянки за межами с. Дорогобуж на території Горбаківської сільської ради Гощанського району Рівненської області.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 03 вересня 2009 року № 928 Городище та селище літописного міста Дорогобуж IX–XIII століття,

що знаходяться на території с. Дорогобуж Рівненського району (раніше – територія Гощанського району), є пам'яткою археології національного значення.

Згідно з частинами першою, другою, шостою статті 17 Закону України «Про охорону культурної спадщини» пам'ятка, крім пам'ятки археології, може перебувати у державній, комунальній або приватній власності. Суб'єкти права власності на пам'ятку визначаються згідно із законом. Усі пам'ятки археології, в тому числі ті, що знаходяться під водою, включаючи пов'язані з ними рухомі предмети, є державною власністю. Такі рухомі предмети підлягають віднесенню до державної частини Музейного фонду України, обліку та збереженню у порядку, визначеному законодавством. Землі, на яких розташовані пам'ятки археології, перебувають у державній власності або вилучаються (викуповуються) у державну власність в установленому законом порядку, за винятком земельних ділянок, на яких розташовуються пам'ятки археології – поля давніх битв.

Тобто заволодіння громадянами та юридичними особами землями, на яких розташовані пам'ятки археології (перехід до них права володіння цими землями), є неможливим. Розташування таких земель вказує на неможливість виникнення приватного власника, а отже, і нового володільця. Зайняття земельної ділянки, на якій розташована пам'ятка археології, слід розглядати як не пов'язане з позбавленням володіння порушення права власності держави. У такому разі позовну вимогу зобов'язати повернути земельну ділянку слід розглядати як негативний позов, який можна заявити впродовж усього часу тривання порушення прав законного володільця відповідної земельної ділянки.

У справі, що переглядалася, суд першої інстанції обґрунтовано виходив із того, що нерозроблення уповноваженим органом проекту землеустрою земельної ділянки, на якій знаходиться Дорогобузьке городище, та, як наслідок, невнесення до Державного земельного кадастру меж такої земельної ділянки із зазначенням обмежень щодо режиму її використання не свідчить про відсутність таких обмежень та можливість перебування спірної земельної ділянки у приватній власності громадян, зокрема відповідача.

Установивши, що спірна земельна ділянка розташована в межах пам'ятки археології національного значення та не може перебувати в приватній власності громадян, суд першої інстанції зробив правильний висновок про задоволення позовної вимоги щодо повернення земельної ділянки в державну власність. При цьому місцевий суд взяв до уваги, що повернення у володіння держави земельної ділянки, незаконно переданої у власність фізичній особі органом виконавчої влади, переслідує легітимну мету контролю за використанням майна відповідно до загальних інтересів у тому, щоби таке використання відбувалося за цільовим призначенням.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 5 жовтня 2022 року у справі № 557/303/21 (провадження № 61-3305св22) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106637485>.

4. Спори, що виникають із правочинів, зокрема договорів

4.1. Переривання позовної давності за вимогами про стягнення заборгованості за договором позики можливе виключно в межах самої позовної давності

26 жовтня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3 про стягнення боргу за договором позики, 3 % річних та інфляційних втрат.

Суд установив, що у травні 2014 року ОСОБА_2 отримав від позивача у борг грошові кошти та зобов'язався повернути їх у липні 2014 року в порядку та на умовах, визначених договором позики грошових коштів. ОСОБА_2 підтвердив власним підписом на договорі факт отримання коштів за договором позики, який укладав за згодою дружини ОСОБА_3. Визнаючи вимоги ОСОБА_1 про повернення коштів, у грудні 2018 року ОСОБА_2 власноручно склав і підписав додаток до договору позики грошових коштів, у якому визнав суму заборгованості за договором позики. У жовтні та грудні 2019 року відповідачі сплатили позивачеві частину суми боргу.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, позов задовольнив, стягнув солідарно з ОСОБА_2 та ОСОБА_3 на користь ОСОБА_1 заборгованість за договором позики, у тому числі суму основного боргу, 3 % річних за період прострочення, інфляційні втрати за період прострочення, судові витрати. При цьому суд першої інстанції дійшов висновку про те, що визнання відповідачами боргу та часткова його сплата свідчать про переривання позовної давності за вимогами про стягнення боргу. Апеляційний суд, погодившись із висновком місцевого суду, зазначав, що якщо одним із подружжя укладено договір в інтересах сім'ї, то цивільні права та обов'язки за цим договором виникають в обох із подружжя.

Верховний Суд скасував рішення судів, відмовив у задоволенні позову з огляду на таке.

Суди встановили, що борг за договором позики відповідачі повністю не повернули, тому зробили висновок, що позовні вимоги про стягнення суми позики є обґрунтованими. При цьому в суді першої інстанції ОСОБА_2 і ОСОБА_3 заявили про вплив позовної давності за пред'явленими ОСОБА_1 позовними вимогами.

У статті 264 ЦК України передбачено, що перебіг позовної давності переривається вчиненням особою дії, що свідчить про визнання нею свого боргу або іншого обов'язку. Позовна давність переривається у разі пред'явлення особою позову до одного із кількох боржників, а також якщо предметом позову є лише частина вимоги, право на яку має позивач. Після переривання перебіг позовної давності починається заново. Час, що минув до переривання перебігу позовної давності, до нового строку не зараховується.

Таким чином, тлумачення статті 264 ЦК України свідчить, що переривання позовної давності можливе виключно в межах самої позовної давності.

У справі, що переглядалася, ОСОБА_1 зазначав про те, що перебіг позовної давності за його вимогами про стягнення заборгованості перервався, оскільки

відповідачі вчиняли дії, які свідчать про визнання боргу: складення і підписання у грудні 2018 року ОСОБА_2 додатку до договору позики грошових коштів; перерахування відповідачами грошових коштів на рахунок позивача у грудні 2019 року. Такі доводи позивача є необґрунтованими, оскільки договір позики між ОСОБА_2 і ОСОБА_1 укладено у травні 2014 року, в якому встановлено термін для погашення суми позики у липні 2014 року. Позовна давність за вимогами про стягнення заборгованості за договором позики сплинула у липні 2017 року, тоді як позивач звернувся із позовом до суду лише у травні 2019 року, тобто поза межами позовної давності. При цьому обставини, з якими позивач пов'язує переривання позовної давності за його вимогами (у грудні 2018 року), виникли вже після її спливу (липень 2017 року).

За таких обставин строк повернення позики настав у липні 2014 року, доказів переривання позовної давності в межах позовної давності позивач не надав, з позовом звернувся після спливу позовної давності, що є підставою для відмови у задоволенні позовних вимог про стягнення з відповідачів суми основного боргу за договором позики та, відповідно, 3 % річних й інфляційних втрат.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 26 жовтня 2022 року у справі № 752/10864/19 (провадження № 61-17278св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107251454>.

4.2. Несплата матеріального забезпечення з утримання (догляду), передбаченого умовами договору довічного утримання, є істотним порушенням умов такого договору та підставою для його розірвання

26 жовтня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про розірвання договору довічного утримання.

Суд установив, що ОСОБА_1 та ОСОБА_2 уклали договір довічного утримання (догляду), за умовами пункту 1.1 якого відчужувач передає, а набувач отримує у власність квартиру. Натомість за умовами договору набувач має надавати відчужувачу матеріальне щомісячне забезпечення, яке підлягає виплаті щомісячно на руки під розпис про одержання, в сумі 800,00 грн (пункт 2.1 договору), забезпечувати ліками та медичною допомогою, придбавати продукти харчування, одяг і забезпечувати виконання побутових послуг (пункт 2.2 договору).

Згідно з пунктом 4.4 договору цей договір може бути розірвано за згодою сторін, а у випадку невиконання його умов і відмови від добровільного розірвання однією із сторін – у судовому порядку на вимогу набувача або відчужувача.

ОСОБА_1 направила на адресу ОСОБА_2 пропозицію про добровільне розірвання договору довічного утримання у зв'язку з невиконанням ним пунктів 2.1 та 2.2 договору. На ім'я ОСОБА_1 надійшов поштовий переказ. Листом АТ «Укрпошта» на адвокатський запит повідомило, що у зв'язку з письмовою заявою ОСОБА_1

про відмову в отриманні грошового переказу він був відправлений назад за зворотною адресою.

Рішенням суду першої інстанції у задоволенні позову відмовлено.

Постановою апеляційного суду рішення суду першої інстанції скасовано та прийнято нову постанову, яким позов задоволено. Постанову апеляційного суду мотивовано тим, що відповідач допустив істотні порушення умов спірного договору довічного утримання, оскільки ОСОБА_2 не надав належних та допустимих доказів на підтвердження виконання ним пункту 2.1 договору довічного утримання щодо сплати щомісячних сум матеріального забезпечення позивачу. Вказана умова договору, з огляду на конкретні обставини цієї справи, вважається істотною, і саме на її невиконанні весь час розгляду справи в суді першої інстанції наполягала ОСОБА_1.

Верховний Суд залишив без змін постанову апеляційного суду з огляду на таке.

Положення частини першої статті 755 ЦК України не містить визначення неналежного виконання набувачем обов'язків за договором довічного утримання, а тому, вирішуючи зазначене питання, суд має враховувати конкретні обставини справи, а також умови договору довічного утримання та положення статті 651 ЦК України, якою визначені загальні підстави для зміни або розірвання договору.

Тлумачення пункту 1 частини першої статті 755 ЦК України свідчить, що договір довічного утримання (догляду) може бути розірваний за рішенням суду за умови доведення відчужувачем факту порушення набувачем своїх обов'язків за договором довічного утримання (догляду), що може проявлятися у вигляді неповного чи неналежного забезпечення доглядом, допомогою, харчуванням відчужувача або у вигляді повного невиконання вказаних дій.

Частина друга статті 651 ЦК України визначає, що договір може бути розірвано за рішенням суду на вимогу однієї із сторін у разі істотного порушення договору другою стороною та в інших випадках, встановлених договором або законом. Істотним є таке порушення стороною договору, коли внаслідок завданої цим шкоди друга сторона значною мірою позбавляється того, на що вона розраховувала при укладенні договору.

Таким чином, для розірвання зазначеного договору з вказаних підстав достатньо встановлення факту неналежного виконання набувачем умов договору.

Згідно із статтею 526 ЦК України зобов'язання має виконуватися належним чином відповідно до умов договору та вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, а за відсутності таких умов та вимог – відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться.

Належним виконанням зобов'язання слід вважати тоді, коли відповідач виконує всі взяті на себе обов'язки за договором.

Правові наслідки розірвання договору довічного утримання (догляду) визначені у статті 756 ЦК України.

Суд установив, що згідно з пунктом 2.1 договору матеріальне забезпечення з утримання (догляду), яке щомісячно має надаватись набувачем відчужувачу,

оцінюється сторонами у суму 800,00 грн. Сума матеріального забезпечення підлягає виплаті щомісячно на руки відчужувачу під розпис про одержання.

Звертаючись до суду із цим позовом, позивач посилався на те, що відповідач не виконував зобов'язання, передбачені договором довічного утримання, в частині виплати щомісячного матеріального забезпечення в сумі 800,00 грн (пункт 2.1 договору), забезпечення ліками та медичною допомогою, не придбавав продукти харчування, одяг і не забезпечував виконання побутових послуг (пункт 2.2 договору).

Апеляційний суд, задовольняючи позовні вимоги ОСОБА_1, правильно посилався на те, що за умовами укладеного між сторонами договору довічного утримання обов'язки набувача є конкретно визначеними сторонами, а саме відповідач зобов'язався забезпечувати позивача щомісячними платежами в розмірі 800,00 грн, при цьому із змісту договору випливає, що забезпечення позивача ліками та медичною допомогою, здійсненням поточного ремонту квартири, ремонту та заміни санітарно-технічних приладів та пристроїв, що вийшли з ладу, не входить до суми матеріального забезпечення та здійснюється відповідачем понад цю суму.

Оскільки ОСОБА_2 допустив істотні порушення умов спірного договору довічного утримання, не надав належних та допустимих доказів на підтвердження виконання ним пункту 2.1 договору довічного утримання щодо сплати щомісячних сум матеріального забезпечення позивачу, а вказана умова договору, з огляду на конкретні обставини цієї справи, вважається істотною, апеляційний суд дійшов правильного висновку про наявність підстав для розірвання договору довічного утримання, укладеного між ОСОБА_1 та ОСОБА_2.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 26 жовтня 2022 року у справі № 761/8084/21 (провадження № 61-8738св22) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107011738>.

5. Спори щодо недоговірних зобов'язань

5.1. Обов'язок осіб, які завдали шкоди пам'яткам культурної спадщини, їх відновити є складовою частиною процесу відшкодування шкоди

05 жовтня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Головного управління розвідки Міністерства оборони України (далі – ГУР МО України), треті особи: Товариство з обмеженою відповідальністю «Інвест-Будресурс» (далі – ТОВ «Інвест-Будресурс»), Київська міська рада, Департамент охорони культурної спадщини виконавчого органу Київської міської ради, про зобов'язання відновити пам'ятку історії місцевого значення.

Суд установив, що дачний будинок, споруджений у кінці XIX – на початку XX століття, перед Першою світовою війною належав ОСОБА_4, представнику старовинного козацького роду Полуботків. Наказом Міністерства культури України дачний будинок ОСОБА_4 визнано таким, що не підлягає занесенню до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. У зв'язку з виключенням дачного будинку

з Переліку щойно виявлених об'єктів культурної спадщини м. Києва ГУР МО України дозволено знесення будівель, споруд та інженерних мереж, що підпадають під плями забудови згідно з актами на їх списання, затвердженими у встановленому порядку.

Постановою Окружного адміністративного суду міста Києва у справі № 826/11089/15 визнано протиправним і скасовано пункт 3 додатка 13 до наказу Міністерства культури України, що стосується визнання дачного будинку ОСОБА_4 таким, що не підлягає занесенню до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Судове рішення Київський апеляційний адміністративний суд та Вищий адміністративний суд України залишили без змін. Позивач вважав, що оскільки відповідач порушив вимоги закону і самовільно зніс пам'ятку культурної спадщини, то він зобов'язаний її відновити.

Суд першої інстанції зобов'язав відповідача відновити за власний рахунок зруйновану пам'ятку історії місцевого значення – дачний будинок ОСОБА_4, нащадка старовинного козацького роду, шляхом проведення заходів з її відбудови та відтворення її первісного вигляду.

Апеляційний суд скасував рішення місцевого суду та відмовив у задоволенні позову, зазначивши, що архівні довідки, історичне дослідження роду не свідчать про наявність родинних зв'язків колишнього власника будинку та позивача. Будинок знесений повністю, тому обраний ОСОБА_1 спосіб захисту не відповідає Закону України «Про охорону культурної спадщини». Крім того, помилковим є висновок про завдання шкоди, оскільки на момент знесення будинок не належав до об'єктів культурної спадщини.

Верховний Суд змінив мотивувальну частину постанови апеляційного суду, зробивши такі правові висновки.

Згідно з нормами Рамкової Конвенції Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства право громадян на захист від порушення конституційного права на культурну спадщину належить кожному та може реалізовуватися як особисто, так і шляхом участі громадян у відповідних громадських організаціях.

У справі, що переглядалася, ОСОБА_1 навела належне обґрунтування підстав для звернення до суду з метою захисту права (інтересу) на культурну спадщину. зокрема вказувала та надала відповідні докази, що є нащадком старовинного козацького роду, що відповідач не спростував.

Апеляційний суд не встановив обставин, які б свідчили, що зазначене право позивача на звернення до суду підлягає обмеженням, які є необхідними в демократичному суспільстві для захисту громадського інтересу, прав та свобод інших. За таких обставин інтерес ОСОБА_1 до вказаного об'єкта культурної спадщини відповідає поняттю «охоронюваний законом інтерес», тлумачення якому надано в Рішенні Конституційного Суду України від 01 грудня 2004 року № 18-рп/2004 (справа про охоронюваний законом інтерес), та може підлягати захисту, у тому числі в судовому порядку. При цьому якщо закон або договір не визначають ефективного способу захисту, то суд відповідно до викладеної в позові вимоги позивача може визначити в рішенні такий спосіб захисту, який не суперечить закону.

Юридичні і фізичні особи, які завдали шкоди пам'яткам, їхнім територіям, зобов'язані відновити пам'ятки та їхні території, а якщо відновлення неможливе – відшкодувати шкоду відповідно до закону (частина третя статті 47 Закону України «Про охорону культурної спадщини»). Передбачений цією нормою обов'язок осіб, які завдали шкоди пам'яткам, їх відновити є складовою процесу відшкодування шкоди. Належними позивачами у разі виникнення такого спору є визначені в частинах першій та другій статті 47 цього Закону суб'єкти права на таке відшкодування: власник пам'ятки або уповноважений ним орган; особа, яка набула права володіння, користування чи управління пам'яткою.

Оскільки доказів належності до суб'єктів права на відшкодування шкоди, які визначені у частинах першій та другій статті 47 цього Закону, позивач не надала, апеляційний суд дійшов обґрунтованого висновку про відсутність у позивача права вимоги про відшкодування шкоди, в тому числі у спосіб зобов'язання відновити пам'ятку на підставі частини третьої статті 47 Закону України «Про охорону культурної спадщини». Водночас інший мотив висновку апеляційного суду про те, що належним позивачем за таким позовом є спеціально уповноважені органи охорони культурної спадщини, є помилковим. Однак одним із способів захисту цивільних прав та інтересів є відновлення становища, яке існувало до порушення, що передбачено пунктом 4 частини другої статті 16 ЦК України.

Враховуючи належне обґрунтування позивача наявності інтересу до вказаного об'єкта культурної спадщини, її вимоги щодо відновлення пам'ятки історії місцевого значення шляхом проведення заходів з її відбудови та відтворення первісного вигляду є вимогою про відновлення становища, яке існувало до порушення.

На момент законного знесення на замовлення відповідача спірного будинку на нього не поширювався правовий режим культурної спадщини, оскільки цей житловий будинок (дача) відповідним наказом Міністерства культури і туризму України визнаний таким, що не підлягає занесенню до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, а наказом Головного управління охорони культурної спадщини виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) цей будинок виключено з Переліку щойно виявлених об'єктів культурної спадщини м. Києва. Розпорядженням Київської міської державної адміністрації дозволено знесення будівель, споруд та інженерних мереж, що підпадають під плями забудови згідно з актами на їх списання. Після того, як спірний будинок у встановленому порядку законно знесли, 24 вересня 2008 року наказом Міністерства культури і туризму України він був занесений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, хоча фактично на той момент будинку не існувало.

Отже, оскільки відповідач не є особою, яка порушила право (інтерес) ОСОБА_1 щодо вказаного об'єкта культурної спадщини, Верховний Суд погодився з висновком апеляційного суду про відмову в позові саме з цієї підстави.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 5 жовтня 2022 року у справі № 759/20550/18 (провадження № 61-4625св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106637506>.

5.2. Відсутність судового рішення в кримінальному провадженні, яким встановлена вина водія у вчиненні ДТП, не може бути підставою для відмови в задоволенні позовних вимог потерпілої особи до страховика про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок ДТП

05 жовтня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Приватного акціонерного товариства «Страхова компанія «Юнівес» (далі – ПрАТ «СК «ЮНІВЕС») про відшкодування шкоди, заподіяної смертю фізичної особи.

Суд установив, що на автошляху Одеса-Мелітополь-Новоазовськ відбулася дорожньо-транспортна пригода (далі – ДТП) за участю транспортного засобу «DAF TE95» з напівпричепом «Gray Adam», автомобіля марки «Iveco Deily 35S1», автомобіля «Toyota Land Cruiser Prado». У результаті ДТП від отриманих тілесних ушкоджень загинув на місці події син позивача ОСОБА_4. За фактом ДТП внесені відомості до ЄРДР та розпочато досудове розслідування за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого частиною другою статті 286 КК України. На момент вчинення ДТП цивільно-правова відповідальність ОСОБА_3 як водія транспортного засобу «DAF TE95» з напівпричепом «Gray Adam» була застрахована в ПрАТ «СК «ЮНІВЕС» згідно з полісом обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів. ОСОБА_1 на адресу ПрАТ «СК «ЮНІВЕС» подала заяву про виплату їй, як матері потерпілого внаслідок ДТП, страхового відшкодування моральної шкоди. На час звернення до суду з позовом страхове відшкодування не виплачено.

Суд першої інстанції позов задовольнив, стягнув із ПрАТ «СК «ЮНІВЕС» на користь ОСОБА_1 суму страхового відшкодування моральної шкоди, заподіяної смертю потерпілого.

Апеляційний суд скасував рішення місцевого суду, відмовив у позові, посилаючись на те, що ПрАТ «СК «ЮНІВЕС» не має відповідати за шкоду, завдану внаслідок ДТП, яке сталося за участю водія ОСОБА_3 і призвело до загибелі сина позивача, оскільки на момент ухвалення рішення в цій справі відсутні відомості щодо закінчення розгляду кримінального провадження за вказаною ДТП, тобто не встановлена вина водія у вчиненні ДТП.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду та залишив у силі рішення суду першої інстанції з огляду на таке.

Порядок відшкодування шкоди, заподіяної життю та здоров'ю потерпілого, визначено у статті 27 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів».

Страховик відшкодовує моральну шкоду, заподіяну смертю фізичної особи, її чоловіку (дружині), батькам (усиновлювачам) та дітям (усиновленим). Загальний розмір такого страхового відшкодування (регламентної виплати) цим особам стосовно одного померлого становить 12 мінімальних заробітних плат у місячному

розмірі, встановлених законодавством на день настання страхового випадку, і виплачується рівними частинами.

Цивільно-правова відповідальність за шкоду, заподіяну в результаті дії джерела підвищеної небезпеки, настає без вини її заподіювача. Тому страховик хоч і не завдав шкоди, але є зобов'язаним суб'єктом перед потерпілим, якому він виплачує страхове відшкодування замість завдавача шкоди у передбаченому Законом України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» порядку.

При цьому наявність чи відсутність у страховика обов'язку з виплати страхового відшкодування замість завдавача шкоди не є предметом розгляду в кримінальному провадженні. Тому відсутність судового рішення у кримінальному провадженні не може бути підставою для відмови в задоволенні позовних вимог потерпілої особи до страховика про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок ДТП.

Крім того, пунктом 36.2 статті 36 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» визначено лише підставу припинення здійснення страхового відшкодування у разі, якщо ДТП розглядається в цивільній, господарській або кримінальній справі, та не передбачено можливості відмови у стягненні страхового відшкодування у справі, яка вже розглядається судом у порядку цивільного судочинства, за наслідками такого розгляду.

Верховний Суд зауважив, що висновки суду апеляційної інстанції про відмову в задоволенні позову з підстав відсутності судового рішення у кримінальному провадженні за фактом ДТП є такими, що не ґрунтуються на неправильному застосуванні норм матеріального права та зроблені з порушенням норм процесуального права.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 5 жовтня 2022 року у справі № 208/4598/21 (провадження № 61-6997св22) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106660022>.

5.3. Реалізація особою, яка в кримінальному провадженні мала статус свідка, свого процесуального права на оскарження рішень, дій і бездіяльності слідчого під час досудового розслідування в межах кримінальних проваджень не є підставою для відшкодування моральної шкоди, завданої їй незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури й суду

05 жовтня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до прокуратури Херсонської області про відшкодування моральної шкоди.

Суд установив, що позивач звернувся до прокуратури Херсонської області із заявою про вчинення злочину проти правосуддя. Внаслідок невнесення посадовими особами прокуратури до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) даних за його заявою та нездійснення слідчих дій, він звернувся до суду

зі скаргою на бездіяльність і протиправність дій посадових осіб прокуратури Херсонської області, за результатами розгляду якої суд визнав неправомірною бездіяльність прокурора з невнесення відомостей за заявою ОСОБА_1 до ЄРДР та зобов'язав прокурора внести відповідні відомості до ЄРДР. Надалі слідчим прокуратури Херсонської області кримінальне провадження неодноразово закривалося з підстав відсутності складу кримінального правопорушення, що спонукало його звертатися до суду із скаргами на прийняті слідчими постанови, які були задоволені судом. Рішенням Херсонського окружного адміністративного суду, яке набрало законної сили, в адміністративній справі № 540/2461/19 за позовом ОСОБА_1 визнано протиправною бездіяльність прокуратури Херсонської області щодо незабезпечення реалізації ним права, передбаченого пунктом 1 частини першої статті 18 Закону України «Про звернення громадян», при розгляді його скарги.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, задовольнив позов частково. При цьому суд виходив із того, що організація досудового розслідування у кримінальному провадженні, розпочатому за заявою позивача, здійснювалася понад розумні строки та неналежно, в результаті чого останній зазнав моральних страждань, мав докладати додаткових зусиль для відновлення порушеного права.

Верховний Суд скасував рішення судів, ухвалив нове рішення про відмову в позові з огляду на таке.

Відповідно до змісту частини першої статті 303 КПК України на досудовому провадженні можуть бути оскаржені рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, зокрема бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення.

За правилом частини другої статті 307 КПК України ухвала слідчого судді за результатами розгляду скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора під час досудового розслідування може бути про: 1) скасування рішення слідчого чи прокурора; 2) зобов'язання припинити дію; 3) зобов'язання вчинити певну дію; 4) відмову у задоволенні скарги. Таким чином, в ухвалі слідчого судді за результатами розгляду скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора під час досудового розслідування реалізується така засада кримінального судочинства, як реалізація особою права на оскарження їх процесуальних рішень, дій чи бездіяльності до суду.

У справі, що переглядалася, ухвали слідчого судді про задоволення скарг ОСОБА_1 на постанови слідчого свідчать про реалізацію ним передбаченого КПК України права на оскарження процесуальних рішень прокурора і не є безумовним доказом неправомірності процесуальних рішень, дій чи бездіяльності, як це помилково вважає позивач. Сам факт скасування постанов слідчого про закриття кримінального провадження не свідчить про протиправність дій прокуратури та завдання моральної шкоди позивачу, не мають наслідків цивільно-правового характеру, враховуючи, що права та інтереси позивача були поновлені ухвалами

слідчих суддів. Також сам факт зобов'язання ухвалою суду внести відповідні відомості до ЄРДР не свідчить про протиправність дій прокуратури та завдання моральної шкоди позивачу, враховуючи, що права та інтереси позивача були поновлені. Лише незгода позивача з прийнятими працівниками органів прокуратури процесуальними рішеннями, які були ним оскаржені в передбаченому КПК України порядку, не свідчить про наявність правових підстав для відшкодування йому моральної шкоди в межах відповідного кримінального провадження.

Суд установив, що в адміністративній справі № 540/2461/19 за позовом ОСОБА_1 до прокуратури Херсонської області про визнання дій протиправними та зобов'язання вчинити певні дії Херсонський окружний адміністративний суд дійшов висновку про порушення порядку розгляду заяв (клопотань), запитів та строків їх розгляду саме з огляду на Закон України «Про звернення громадян», проте не стосовно питання щодо здійснення процесуального керівництва у кримінальному провадженні № 4201523000000024. При цьому постановою слідчого СВ Херсонського відділу поліції ГУНП в Херсонській області зазначене кримінальне провадження закрито у зв'язку з відсутністю в діях складу правопорушення, передбаченого частиною першою статті 376, частиною першою статті 377 КК України.

Крім того, суди першої та апеляційної інстанцій, посилаючись на те, що неналежним досудовим розслідуванням кримінального провадження позивачу як потерпілому завдано моральних страждань, не звернули уваги на те, що ОСОБА_1 у кримінальному провадженні № 4201523000000024 мав статус свідка, та не зазначили, які права (інтереси) позивача як свідка порушено прокуратурою під час досудового розслідування та здійснення нагляду у кримінальному провадженні у порядку, визначеному КПК України, якими саме діями (бездіяльністю) та рішеннями прокурора їх порушено.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 5 жовтня 2022 року у справі № 766/9484/20 (провадження № 61-17837св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106815441>.

5.4. Закриття провадження у справі про адміністративне правопорушення з підстав закінчення строків, передбачених статтею 38 КУпАП, не є реабілітуючою обставиною, яка спростовує факт наявності вини особи в скоєнні ДТП

26 жовтня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третньої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, Приватного акціонерного товариства «Страхова компанія «Юнівес» (далі – ПАТ «Страхова компанія «Юнівес») про відшкодування майнової шкоди, завданої внаслідок дорожньо-транспортної пригоди, стягнення страхового відшкодування та за зустрічним позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_1, Приватного акціонерного товариства «Страхова компанія «ВУСО» (далі – ПАТ «Страхова компанія «ВУСО») про відшкодування майнової та моральної шкоди.

Звертаючись із позовною заявою до суду, ОСОБА_1 зазначав, що ОСОБА_2, керуючи автомобілем марки «Шевролет Авео», допустив зіткнення з автомобілем марки «Мазда CX-5» під керуванням ОСОБА_1, завдавши механічні пошкодження автомобілю, та спричинив матеріальні збитки позивачу. У зв'язку із закінченням строків накладення адміністративного стягнення постановою суду було закрито провадження у справі № 645/3240/18 щодо притягнення до адміністративної відповідальності ОСОБА_2 за статтею 124 КУпАП України. ПАТ «Страхова компанія «Юнівес» сплатила ОСОБА_1 частково страхове відшкодування.

ОСОБА_2 подав зустрічну позовну заяву, посилаючись на порушення ОСОБА_1 Правил дорожнього руху, що встановлено висновком ХНДІСЕ ім. Бокаріуса. Цивільно-правова відповідальність відповідача на момент дорожньо-транспортної пригоди (далі – ДТП) була застрахована у ПАТ «Страхова компанія «ВУСО».

Суд першої інстанції задовольнив позов ОСОБА_1, відмовив у задоволенні зустрічного позову ОСОБА_2.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції в частині вирішення позову ОСОБА_1, ухвалив нове рішення про відмову в задоволенні позовних вимог ОСОБА_1. У решті – залишив рішення суду першої інстанції без змін.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду в частині вирішення позову ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про відшкодування майнової шкоди та в цій частині залишив у силі рішення суду першої інстанції з огляду на таке.

У справі, що переглядалася, апеляційний суд в оскаржуваній постанові вказав, що надані сторонами експертні дослідження суперечать один одному, що унеможлиблює встановлення вини або невинуватості кожного з учасників ДТП (позивача та відповідача), що має наслідком відсутність підстав для притягнення кожного з них до цивільно-правової відповідальності за завдану майнову та моральну шкоду.

Проте суд не врахував, що відповідно до частини першою статті 1188 ЦК України шкода, завдана внаслідок взаємодії кількох джерел підвищеної небезпеки, відшкодовується на загальних підставах, а саме: 1) шкода, завдана одній особі з вини іншої особи, відшкодовується винною особою; 2) за наявності вини лише особи, якій завдано шкоди, вона їй не відшкодовується; 3) за наявності вини всіх осіб, діяльністю яких було завдано шкоди, розмір відшкодування визначається у відповідній частці залежно від обставин, що мають істотне значення

Верховний Суд зауважив, що тлумачення статті 1188 ЦК України свідчить про те, що її застосування можливе лише у випадку наявності вини особи у вчиненні правопорушення, адже у разі відсутності вини особи в скоєнні дорожньо-транспортної пригоди провадження у справі підлягає припиненню на підставі пункту 1 частини першої статті 247 КУпАП (через відсутність події і складу адміністративного правопорушення), отже, така обставина, як закінчення на момент розгляду справи про адміністративне правопорушення строків притягнення до адміністративної відповідальності, передбачених статтею 38 КУпАП, не є реабілітуючою обставиною, яка спростовує факт наявності вини особи у скоєнні ДТП.

Суд першої інстанції в частині вирішення позову ОСОБА_1, з яким помилково не погодився апеляційний суд, правильно вважав, що непритягнення ОСОБА_2 до адміністративної відповідальності за статтею 124 КУпАП не свідчить про відсутність його вини у завданні шкоди, оскільки закриття провадження у справі про адміністративне правопорушення з підстав закінчення строків, передбачених статтею 38 КУпАП, не є реабілітуючою обставиною, яка спростовує факт наявності вини особи в скоєнні ДТП.

З огляду на презумпцію вини заподіювача шкоди, яка викладена у частині другій статті 1166 ЦК України, особа звільняється від обов'язку відшкодувати шкоду, якщо доведе, що шкоду було завдано не з її вини. Однак ОСОБА_2 не надав належних доказів щодо відсутності його вини у вчиненні ДТП, також не спростовані встановлені судом обставини завдання майнової шкоди власнику автомобіля марки «Мазда CX-5» – ОСОБА_1.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 26 жовтня 2022 року у справі № 645/6088/18 (провадження № 61-8502св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107140641>.

6. Питання процесуального права

6.1. Частина четверта статті 16 Закону України «Про виконавче провадження», яка визначає представництво сторін у виконавчому провадженні, не може застосовуватися при вирішенні питання щодо підтвердження повноважень представника сторони виконавчого провадження при зверненні до суду зі скаргою на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця під час виконання судового рішення

05 жовтня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за скаргою Акціонерного товариства «Державний ощадний банк України» (далі – АТ «Ощадбанк»), заінтересована особа – ОСОБА_1, на дії головного державного виконавця Рівненського міського відділу державної виконавчої служби Головного територіального управління юстиції у Рівненській області.

Звертаючись до суду зі скаргою, АТ «Ощадбанк» зазначало про те, що суд видав виконавчий лист про стягнення з ОСОБА_1 на його користь заборгованості за кредитним договором. У зв'язку з фактичним виконанням рішення суду в повному обсязі державний виконавець виніс постанову про закінчення виконавчого провадження на підставі пункту 9 частини першої статті 39 Закону України «Про виконавче провадження», хоча на користь банку була перерахована лише частина суми заборгованості. АТ «Ощадбанк» просило визнати неправомірною та скасувати постанову державного виконавця про закінчення виконавчого провадження; зобов'язати суб'єкта оскарження відновити зазначене виконавче провадження.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, скаргу задовольнив.

Постановою Верховного Суду судові рішення скасовані, справу направлено на новий розгляд до суду першої інстанції.

Ухвалою міського суду скаргу АТ «Ощадбанк» повернуто скаржникові у зв'язку з тим, що при зверненні зі скаргою на дії державного виконавця представником юридичної особи – АТ «Ощадбанк» – адвокатом, його повноваження не підтверджено, не надано витягу із договору про надання правничої допомоги, який засвідчує існування між клієнтом та адвокатом домовленостей щодо обсягу наданих повноважень.

Апеляційний суд залишив без змін ухвалу суду першої інстанції, зазначивши про правомірність застосування судом першої інстанції положень пункту 1 частини четвертої статті 185 ЦПК України.

Верховний Суд скасував судові рішення та направив справу до суду першої інстанції для продовження розгляду, зробивши такі правові висновки.

У справі, що переглядалася, суди не врахували, що виконання судових рішень є завершальною стадією та складовою судового процесу, зокрема і провадження щодо судового контролю за виконанням судових рішень, передбачене розділом VII ЦПК України.

Обмеження повноважень представника на вчинення певної процесуальної дії мають бути застережені у виданій йому довіреності або ордері, при цьому саме адвокат (особа, яка видала ордер) несе відповідальність за достовірність вказаних в ордері даних, у тому числі за неправдиве повідомлення суду про повноваження представляти іншу особу в суді, так само невнесення адвокатом до ордера відомостей щодо обмежень повноважень, установлених договором про надання правничої допомоги.

Розділ VII ЦПК України «Судовий контроль за виконанням судових рішень» не передбачає спеціальних вимог щодо підтвердження повноважень представника сторони виконавчого провадження при зверненні до суду зі скаргою, тому таке підтвердження здійснюється відповідно до загальних вимог, передбачених положеннями ЦПК України.

За змістом частини четвертої статті 62 ЦПК України ордер, який видано відповідно до Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність», є самостійним документом, що підтверджує повноваження адвоката як представника на ведення справи в суді. Надання договору про правничу допомогу, його копії або витягу разом із ордером чинний ЦПК України не вимагає. Тому частина четверта статті 16 Закону України «Про виконавче провадження», яка визначає представництво сторін у виконавчому провадженні, не може застосовуватись при вирішенні питання підтвердження повноважень представника сторони виконавчого провадження при зверненні до суду зі скаргою на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби під час виконання судового рішення.

Встановивши, що скарга АТ «Ощадбанк», подана адвокатом, яким на підтвердження свої повноважень надано ордер про надання правової допомоги в Рівненському міському суді у справі, суди зробили безпідставні висновки, що скарга підписана особою, яка не має права її підписувати.

За таких обставин суди дійшли помилкових висновків про повернення скарги АТ «Ощадбанк», поданої адвокатом.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 5 жовтня 2022 року у справі № 569/24629/18 (провадження № 61-3235св22) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106637505>.

6.2. Право подання апеляційної скарги в цивільній справі надається прокурору, який брав участь у судовому розгляді, а також незалежно від участі в розгляді справи прокурору вищого рівня. Обласна прокуратура не є належним суб'єктом подання апеляційної скарги в цивільній справі

26 жовтня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до керуючого санацією Державного комунального житлово-експлуатаційного підприємства «Будівельник» (далі – ДК ЖЕП «Будівельник») про визнання дійсним договору купівлі-продажу, визнання права власності на нерухоме майно.

Суд установив, що ОСОБА_1 придбав нерухоме майно, сплативши за нього грошові кошти. ДК ЖЕП «Будівельник» передав майно покупцю та склав акт прийому-передачі. КП «Реєстр нерухомого майна та бізнесу» відмовив ОСОБА_1 у реєстрації права власності на це майно, оскільки укладений договір не був нотаріально посвідчений.

Суд першої інстанції визнав дійсним договір купівлі-продажу майна ДК ЖЕП «Будівельник», відповідно до якого позивач придбав у власність нерухоме майно, а також визнав за ОСОБА_1 право власності на це приміщення.

Заступник керівника Полтавської обласної прокуратури в інтересах держави в особі Полтавської міської ради та ДК ЖЕП «Будівельник» подав апеляційну скаргу на рішення суду.

Ухвалою апеляційного суду поновлено Полтавській обласній прокуратурі строк на апеляційне оскарження рішення суду, відкрито апеляційне провадження у цій справі за апеляційною скаргою Полтавської обласної прокуратури.

Постановою апеляційного суду апеляційну скаргу Полтавської обласної прокуратури задоволено частково, рішення суду першої інстанції скасовано, матеріали цієї справи передано до Господарського суду Полтавської області, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство ДК ЖЕП «Будівельник».

Верховний Суд скасував ухвалу та постанову апеляційного суду, передав справу до суду апеляційної інстанції для вирішення питання про відкриття апеляційного провадження, зробивши такі правові висновки.

Право подання апеляційної чи касаційної скарги на судові рішення в цивільній, адміністративній, господарській справі надається прокурору, який брав участь у судовому розгляді, а також незалежно від участі в розгляді справи прокурору вищого рівня: Генеральному прокурору, його першому заступнику та заступникам, керівникам обласних та окружних прокуратур, першим заступникам та заступникам керівників обласних прокуратур, керівнику, заступникам керівника, керівникам підрозділів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (абзац перший частини третьої статті 24 Закону України «Про прокуратуру» в редакції, чинній на момент подання апеляційної скарги).

У справі, що переглядалася, рішення суду першої інстанції було оскаржено в апеляційному порядку заступником керівника Полтавської обласної прокуратури в інтересах держави в особі Полтавської міської ради та ДК ЖЕП «Будівельник».

Згідно з відомостями, що містяться у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, ДК ЖЕП «Будівельник» є комунальним підприємством, яке створене Полтавською обласною радою, тобто не є державним органом. Проте апеляційний суд не врахував, що чинний на час подання апеляційної скарги закон не передбачав право прокурора представляти інтереси комунального підприємства. За таких обставин апеляційна скарга Полтавської обласної прокуратури в інтересах держави в особі ДК ЖЕП «Будівельник» підлягала поверненню на підставі пункту 1 частини п'ятої статті 357 ЦПК України.

Апеляційний суд не звернув уваги, що право подати апеляційну скаргу в цивільній справі належить заступнику керівника обласної прокуратури, а не обласній прокуратурі. Тому в разі подання апеляційної скарги в цивільній справі питання про поновлення строку має вирішуватися для належного суб'єкта, а не обласної прокуратури. Натомість апеляційний суд поновив строк на апеляційне оскарження рішення суду першої інстанції Полтавській обласній прокуратурі, посилаючись на те, що повний текст рішення було проголошено за відсутності сторін. Копію повного тексту судового рішення суд скаргнику не направляв, оскільки прокуратура не була залучена до участі у справі, тому строк апеляційного оскарження пропущено з поважних причин.

Апеляційний суд при поновленні строку на апеляційне оскарження рішення суду першої інстанції не врахував, що заступник керівника Полтавської обласної прокуратури подав апеляційну скаргу на рішення суду першої інстанції зі впливом одного року; не встановив, чи було відомо Полтавській міській раді про оскаржене рішення; не навів належного обґрунтування поновлення такого строку з урахуванням положень частини другої статті 358 ЦПК України.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 26 жовтня 2022 року у справі № 554/9193/19 (провадження № 61-4397св22) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107050388>.

6.3. Неотримання особою, яка подала апеляційну скаргу, копії ухвали про залишення цієї скарги без руху виключає можливість усунення цією особою недоліків скарги, зазначених у цій ухвалі, в установлений судом строк та позбавляє наадлі права на апеляційне оскарження, що є неприпустимим

12 жовтня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за скаргою ОСОБА_1 на дії приватного виконавця, заінтересовані особи: приватний виконавець виконавчого округу Київської області, Акціонерне товариство «Кредит Європа Банк» (далі – АТ «Кредит Європа Банк»).

Звертаючись до суду зі скаргою, ОСОБА_1 просив визнати неправомірними дії виконавця щодо прийняття до провадження виконавчого листа № 2-59/11; зобов'язати виконавця скасувати постанову про відкриття виконавчого провадження № 64114277 та винести постанову про повернення виконавчого листа № 2-59/11.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні скарги.

Не погодившись з цією ухвалою суду, ОСОБА_1, в інтересах якої діяла ОСОБА_2, подала апеляційну скаргу, в якій, зокрема, просила поновити строк на апеляційне оскарження.

Ухвалою апеляційного суду заявниці поновлено строк на апеляційне оскарження ухвали суду першої інстанції, апеляційну скаргу залишено без руху та надано строк для усунення її недоліків, зокрема для надання доказів на підтвердження сплати судового збору.

Ухвалою апеляційного суду апеляційну скаргу ОСОБА_1 на ухвалу суду першої інстанції визнано неподаною та повернуто заявниці на підставі частини другої статті 357 ЦПК України.

Верховний Суд скасував ухвалу апеляційного суду, направив справу до суду апеляційної інстанції для продовження розгляду, зробивши такі правові висновки.

Насамперед, Верховний Суд зауважив, що повернення апеляційної скарги з тих підстав, що особа не виконала вимог ухвали про усунення недоліків, можливо лише в тому випадку, коли особа отримала відповідну ухвалу суду, тобто ознайомила з її змістом, але ухилилася від виконання вимог, указаних в ухвалі.

Відповідно до частини одинадцятої статті 272 ЦПК України у випадку розгляду справи за матеріалами в паперовій формі судові рішення надсилаються в паперовій формі рекомендованим листом з повідомленням про вручення.

Справа, яка переглядалася у порядку касаційного провадження, розглядалася судом першої інстанції по суті за матеріалами в паперовій формі.

У матеріалах справи відсутні докази того, що ОСОБА_1 чи її представник ОСОБА_2 заявляли вимогу про надіслання копій ухвалених судових рішень лише на електронну адресу представника.

Зі змісту апеляційної скарги суду апеляційної інстанції було відомо адресу місця проживання як ОСОБА_1, так і її представника. За таких обставин порядок надіслання судової кореспонденції полягає саме у використанні засобів поштового

зв'язку з обов'язковим надсиланням рекомендованого листа з повідомленням про вручення за адресою, зазначеною стороною чи іншим учасником справи.

У матеріалах справи відсутні докази отримання представником ОСОБА_1 – ОСОБА_2 поштового відправлення від апеляційного суду, як і відсутні докази надсилання апеляційним судом ухвали про надання строку для усунення недоліків апеляційної скарги рекомендованим листом з повідомленням про вручення.

Сам по собі факт, що апеляційний суд надсилав ОСОБА_1 в особі її представника кореспонденцію на електронну адресу, зазначену в апеляційній скарзі, тоді як представником зазначено і місце його проживання, не може вважатися підставою для повернення апеляційної скарги.

Неотримання особою, яка подала апеляційну скаргу, копії ухвали про залишення апеляційної скарги без руху виключає можливість усунення цією особою зазначених у ній недоліків в установленій судом строк, та, як наслідок, усунення особи від права на апеляційне оскарження, що є неприпустимим.

Крім того, у доданому до матеріалів справи повідомленні про відправлення ухвали суду на електронну адресу заявника відсутнє повідомлення про прочитання адресатом цього листа, тобто апеляційний суд достовірно не пересвідчився в отриманні заявником ухвали апеляційного суду, якою апеляційну скаргу залишено без руху. У матеріалах справи також відсутні докази направлення апеляційним судом кореспонденції представнику ОСОБА_1 у порядку, передбаченому статтею 128 ЦПК України, оскільки фіксація отримання представником заявниці ухвали апеляційного суду про залишення апеляційної скарги без руху відсутня.

Суд апеляційної інстанції, постановляючи оскаржувану ухвалу, виявив надмірний формалізм і непропорційність між застосованими засобами та поставленою метою, за наявності доказів усунення недоліків апеляційної скарги, у зв'язку з чим дійшов передчасного висновку про визнання апеляційної скарги неподаною та повернення її заявникові.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 12 жовтня 2022 року у справі № 369/4180/21 (провадження № 61-6766св22) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106868209>.

6.4. Наявність декількох судових проваджень щодо стягнення з боржника грошових коштів за договорами позики, а також передання (на момент розгляду справ у судах) боржником належного йому на праві власності майна за договором дарування іншій особі є підставою для задоволення заяви позикодавця такого боржника про забезпечення позову шляхом накладення арешту на майно боржника

18 жовтня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3 про визнання договору дарування зі зміною правового режиму майна недійсним.

Суд установив, що на підставі розписки ОСОБА_1 позичила ОСОБА_2 грошові кошти, які він зобов'язувався повернути на першу вимогу кредитора протягом одного

місяця. Однак він ухилився від повернення позики, порушивши таким чином взяті на себе зобов'язання. Крім того, розуміючи реальну перспективу примусового стягнення позичених коштів за розпискою, ОСОБА_2 подарував належну йому квартиру своїй дружині ОСОБА_3.

Рішенням суду від 12 квітня 2021 року, яке набрало законної сили, стягнуто з ОСОБА_2 на користь ОСОБА_1 грошові кошти за договором позики. Проте наразі у ОСОБА_2 відсутнє будь-яке майно, що фактично унеможлиблює виконання цього судового рішення.

ОСОБА_1 оспорує законність відчуження ОСОБА_2 квартири своїй дружині ОСОБА_3 та просить визнати укладений між ними договір дарування квартири недійсним відповідно до статей 203, 215, 234 ЦК України, як такий, що був використаний боржником ОСОБА_2 виключно з метою уникнення сплати боргу та для цілей невиконання судового рішення про стягнення коштів за договором позики.

Звертаючись з відповідною заявою про забезпечення позову, позивач зазначала, що є підстави вважати, що вказана квартира, яка вже була передана за договором дарування зі зміною правового режиму майна, може бути знову відчужена відповідачем ОСОБА_3 третім особам. Також позивач вказала на існування декількох судових проваджень, в яких до ОСОБА_2 та ОСОБА_3 пред'явлено позови про стягнення грошових коштів за договорами позики.

Ухвалою суду першої інстанції в задоволенні клопотання ОСОБА_1 про забезпечення позову ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3 про визнання договору дарування квартири зі зміною правового режиму майна недійсним відмовлено, оскільки заявником не доведено обґрунтованих підстав того, що невжиття заходів забезпечення позову шляхом накладення арешту на майно, належне ОСОБА_3 на праві приватної власності, впливатиме на ефективність захисту прав позивача та унеможливить виконання ймовірного рішення суду про задоволення позовних вимог.

Постановою апеляційного суду ухвалу суду першої інстанції про відмову у забезпеченні позову скасовано, клопотання про забезпечення позову задоволено, вжито заходи забезпечення позову шляхом накладення арешту на квартиру, яка належить ОСОБА_3 на праві власності.

Апеляційний суд виходив із того, що доводи заявника щодо наявності кількох судових проваджень, в яких до ОСОБА_2 та ОСОБА_3 пред'явлено позови про стягнення грошових коштів за договорами позики, є слушними і такими, що можуть свідчити про майбутній фінансовий стан боржників. Безпосередньою підставою для звернення позивача з позовом у цій справі є можливе уникнення виконання зобов'язань шляхом укладення договору дарування. Спірний, на думку позивача, договір дарування укладено під час розгляду справи про стягнення боргу.

Верховний Суд залишив рішення апеляційного суду без змін з огляду на таке.

Відповідно до частини сьомої статті 153 ЦПК України в ухвалі про забезпечення позову суд зазначає вид забезпечення позову і підстави його обрання та вирішує

питання зустрічного забезпечення. Суд може також зазначити порядок виконання ухвали про забезпечення позову.

Частиною третьою статті 12 і частиною першою статті 81 ЦПК України передбачено, що кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених цим Кодексом.

Задовольняючи клопотання позивача про забезпечення позову шляхом накладення арешту на квартиру, яка належить відповідачу ОСОБА_3 на праві власності, апеляційний суд виходив із доведеності підстав для забезпечення позову та того, що визначений вид забезпечення позову є співмірним із заявленою позовною вимогою.

Апеляційним судом встановлено та не спростовано матеріалами справи і відповідачами, що дані щодо наявності в ОСОБА_2 будь-якого іншого майна, на яке може бути накладено стягнення під час виконання судового рішення, відсутні. Безпосередньою підставою для звернення позивача з позовом у цій справі є можливе уникнення виконання зобов'язань за договорами позики шляхом укладення договору дарування. Оспорюваний позивачем договір дарування укладено під час розгляду справи про стягнення боргу за позиками.

Задовольняючи заяву про забезпечення позову, суд апеляційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку про наявність підстав для забезпечення позову шляхом накладення арешту на квартиру, яка належить відповідачу ОСОБА_3 на праві власності, врахувавши предмет позову та вказані позивачем підстави для забезпечення позову у справі.

Застосування вказаного виду забезпечення позову є адекватним, оскільки його невжиття може призвести до відчуження спірного майна на користь інших осіб, що призведе до затягування розгляду справи та обмеження прав позивача на ефективний судовий захист.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 18 жовтня 2022 року у справі № 755/7939/21 (провадження № 61-16588св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106868765>.

Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. Рішення, внесені до ЄДРСР, за жовтень 2022 року / Упоряд.: правове управління (IV) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду / Відпов. за вип.: суддя КЦС ВС, секретар Пленуму ВС к. ю. н, доцент Д. Д. Луспеник. Київ, 2022. – 32 с.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн:

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 [@supremecourt_ua](https://www.instagram.com/supremecourt_ua)